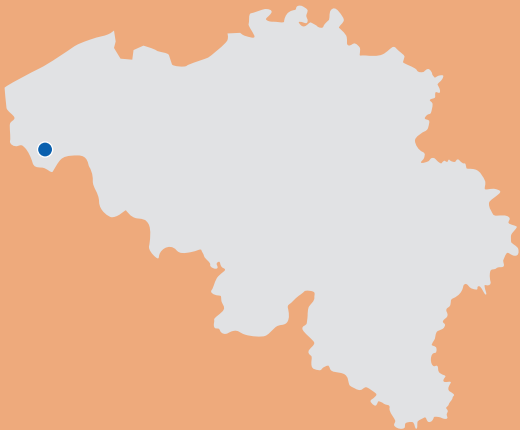

Op pad met... Filip Boury in Flanders Fields

CV Ir. F. Boury

- 1973-1978 studie Bos en Natuurbeheer, universiteit van Gent
- 1978-1984 opbouwwerker Heuvelland, proefproject Landschapscentrum
- 1984-1985 sabbatical, onder meer vrijwilligerswerk bij veldstudiecentrum Orvelte en Kritisch Bosbeheer Nederland
- 1985-1990 coördinator plattelandsbeleid en streekontwikkeling bij Samenlevingsopbouw Westhoek
- 1990-1991 animateur de pays, departement du Nord, grensoverschrijdende samenwerking
- 1991-1993 secretaris Interreg-programma's, provincie West-Vlaanderen
- 1993-1998 medewerker milieudienst provincie West-Vlaanderen
- 1998-2013 coördinator gebiedgerichte werking Westhoek, provincie West-Vlaanderen

Er is meer dan de Eerste Wereldoorlog

Filip Boury was tot voor kort coördinator gebiedswerking – interbestuurlijk en geïntegreerd streekbeleid – in de Westhoek. In dit deel van België woedde de Eerste Wereldoorlog ongekend hevig. Wat resulteerde was een totaal verwoest landschap. Honderd jaar later is het de herdenkingsplek van de Grote Oorlog. En dat bemoeilijkt andere vormen van streekontwikkeling. “Bij ons is landschapsbeleid puur bescherming van het (wereldoorlog)erfgoed. En de mensen zijn te weinig betrokken bij dit beleid waardoor er veel achterdocht is in de streek.”

Waarom heb je ons hier mee naartoe genomen?

“Ik ben hier opgegroeid. De Westhoek zit in mijn genen. Het heuvelland rond Kemmel was van huis uit de streek waar ik jaren achtereen op zondag kwam wandelen. Ook vanuit het jeugdwerk werd ik heel sterk met dat identiteitsgevoel van de Westhoek geconfronteerd. Vandaar dat het voor mij nauwelijks een keuze was om in de streek te blijven na mijn studies. Ik werk er nu 40 jaar, eerst in het opbouwwerk, daarna in de natuurontwikkeling en nu in de gebiedswerking. Dat is mijn eindstation.”

Voor jou is dit landschap dus meer dan alleen een herinneringslandschap?

“Het is vooral een plek waar het goed leven is, vol persoonlijke en gedeelde herinneringen. Pas de laatste jaren is men de aanduiding *lieu de mémoire*, herinneringslandschap, gaan gebruiken en het belang gaan inzien van het landschap bij het vertellen van het verhaal over de Eerste Wereldoorlog. Daarvoor was dat heel anders. De mensen die terugkwamen wilden de oorlog zo vlug mogelijk vergeten. Oudstrijders praatten nooit over de oorlog. Men wilde zo weinig mogelijk herinneringen aan de oorlog over houden en zo snel mogelijk naar vroeger en het vooroorlogse landschap terug. In het buitengebied zijn percelering, hagen en dergelijke hersteld. Bij de wederopbouw van de dorpen werd de landelijke architectuur van de 19e eeuw gebruikt. Voor beeldbepalende gebouwen

en de steden greep men terug op de stijlen van de Vlaamse bloeiperiode, de gotiek en de renaissance. Men heeft eigenlijk mooier willen heropbouwen dan het voor de Eerste Wereldoorlog was. Zeker in de steden, kijk maar naar Ieper. Dat was een keuze, gedragen door de mensen. Daarnaast zitten we ondanks de vernietiging hier in een meerlagig cultuurlandschap. De Kemmelberg is niet alleen de Eerste Wereldoorlog. Daar heeft een Keltische burcht gestaan, daar zijn de Middeleeuwen overheen gegaan.”

Speelt dat willen vergeten van de oorlog nog steeds een rol?

“Het zit in de genen in deze regio, naast de roep om te moderniseren. Dat spanningsveld was er al gelijk na de oorlog. De landelijke architectuur met het Vlaamse karakter van de hofsteden wilde men terug, maar van binnen werden die hofsteden wel volledig gemoderniseerd. En buiten deed men er alles aan om alle bomkraters zo snel mogelijk op te vullen en relicten op te ruimen. Op begraafplaatsen, niet te vernietigen bunkers en vlekjes front na, zit daardoor

een groot deel van het oorlogslandschap een halve meter onder de grond. Als je een halve meter diep de grond in gaat, dan vind je de tranchées. En over dat landschap onder de grond gaat het debat vooral: wat doe je daarmee? Dat zorgt inderdaad voor enorme spanningen, omdat het niet uit de buik van de mensen zelf komt, omdat het veelal technici zijn, mensen van buitenaf die dat belangrijk vinden.”

Aan het bewaren van het oorlogslandschap ontcom je hier niet, hoe doe je dat op een manier die de mensen wel aanspreekt?

“We hebben met een studente stedenbouw van de universiteit van Gent een boeiende oefening gemaakt in de buurt van Zonnebeke waar het barst van de relicten. Wat doe je daarmee, wat doe je met de graven

die naar boven komen, wat met perceelsranden? De soldaten hebben geschuild in een holle weg, in een sloot en veel van die randen verdwijnen nu. Als je het verhaal van de strijd wilt vertellen heb je ze wel nodig. Die studente heeft daarom gezocht naar de relicten die je nodig hebt om het verhaal te vertellen en naar de manier waarop je ze met elkaar verbindt. Dus niet alleen een uitputtende opsomming geven vanuit puur wetenschappelijk oogpunt – biologen en historici vinden nu eenmaal alles belangrijk – nee, je moet weten wat de komende honderd jaar meegenomen moet worden om blijvend dat verhaal te kunnen vertellen. Dat is een maatschappelijk debat. Uit respect voor wat er hier gebeurd is, is het tevens belangrijk dat je zorgt dat het herinneringslandschap ook

naar beleving zijn kwaliteit behoudt. Dus niet zoals ik jullie eerder liet zien een begraafplaats helemaal laten insluiten door een bedrijventerrein. We hebben de plicht tegenover de hele wereld om te zorgen dat dat landschap ook een schoonheid en een identiteit bewaart.

Het eerste debat is dus wat bewaar je en wat wil je vertellen, het tweede debat is hoe kun je ontwikkeling krijgen met die identiteit van het landschap als laatste getuige, hoe ga je daarmee om?”

Wordt er gedebatteerd over de wijze waarop het landschap het verhaal van de Eerste Wereldoorlog kan vertellen?

“Er is enorm veel debat over de manier waarop we dat verhaal moeten vertellen, in de eerste plaats over de inrichting van de sites. Er is een spanningsveld tussen de erfgoedmensen die de relicten puur willen bewaren en daar niet aan willen komen – de

Engelsen zitten ook sterk op die lijn – en de mensen die de plek weer tot leven willen brengen, die de belevingswaarde willen verhogen door ontwerpmaatregelen als een kleine toevoeging of kapping of zelfs iets vergraven. Ik ben daar wel een voorstander van, maar daar moet je erg mee uitkijken. Je hebt daar zeer goede ontwerpers voor nodig. Zo ben ik bezig geweest met Hill 60 en een van de grootste nog te bezichtigen kraters, de Catterpillar, 17 meter diep uit juni 1917. Het voorstel was om dwars door die krater een vlonderpad aan te leggen, heel sober, om het gevoel voor die krater te krijgen. Daar is hard over gediscussieerd maar het ging niet door. Het zelfde geldt

voor de krater van de Spanbroekmolen. Een ontwerp bureau stelde voor om dwars door de kraterwand een doorgang te maken om de kracht van de ontploffing te kunnen zien en ervaren. Ook dat is niet doorgegaan. Dus we hebben nog een hele weg te gaan. Ik vind dat we, net zoals dat in het In Flanders Fields museum gebeurt, ook in het landschap nieuwe ontwerptechnieken en multimedia moeten gaan gebruiken. Beelden naar boven halen die mensen aanspreken. Maar dat ligt heel gevoelig hier omdat er het besef is dat je op een plek zit waar duizenden mensen gestorven zijn. Hill 60 was een van de meest moorddadige plekken uit de oorlog. Daar moet je wel duizend

keer meer nadenken over wat je doet, dan op een andere plek.”

Hoe belangrijk is het oorlogstoerisme voor de streek?

“Heel belangrijk. Het toerisme heeft twee dimensies. Je hebt het economische belang. De cijfers zijn overduidelijk. Nu is een uitzonderlijk jaar met de herdenkingen en een sterke stijging van de overnachtingen, maar eigenlijk hebben we de laatste tien

jaren een enorme boom meegemaakt. Ik denk dat we wat betreft toerisme een van de sterkste regio's van Vlaanderen zijn. Het tweede belang is natuurlijk dat door het toerisme de Westhoek zichzelf ontdekt. Als ik zeg dat de Westhoekers trots zijn op hun streek, dan komt dat omdat ze de blikken van anderen ervaren die de streek leren kennen. Dat is niet te onderschatten. Maar er zitten ook kanten aan het toerisme die ik betreur. Ten eerste is er het arcadisch denken. We zijn haast een soort Provence geworden, bevestigd door altijd maar dezelfde beelden. Een tweede probleem is dat men door de professionalisering de bewoners is kwijtgespeeld. Toen ik hier in 1978 als opbouwwerker begon in het Heuvelland, was toerisme iets van vrijwilligers. In de VVV zaten vrijwilligers, gidsen waren vrijwillig, het bestuur was vrijwillig. De professionalisering is toen begonnen, wat op zichzelf een goede zaak is. Maar er moet

wel zorg zijn voor een zekere echtheid. Authenticiteit komt door menselijk contact. Als ik met bewoners samen ben dan voel ik dat mensen dat eigenlijk het liefst willen, direct contact.”

Waar wil je met de streekontwikkeling naartoe?

“Het is mijn overtuiging dat we vanuit de streekwerking heel sterk moeten inzetten op ruimtelijke planning en inrichting met grotere betrokkenheid en inzet van de bewoners. De laatste vijf jaar zijn we volop bezig met oefeningen. Dat hebben we gedaan door kennis in de streek te brengen. We zijn beginnen werken met landschapsarchitecten van de Hogeschool Gent en met de vakgroep architectuur en stedenbouw van de universiteit Gent, omdat ik zeer sterk geloof in de creativiteit en het ontwerpend onderzoeken. Zo hebben we in de voorbije jaren getracht om dat landschap in te brengen in inrichtingsprojecten en ruimtelijke plannen. Voor de Kemmelberg hebben we een gebiedsvisie gemaakt samen met de Universiteit Gent, zie kader. Bij jullie in Nederland is er een veel grotere traditie van landschapsontwikkelingsplannen die inspireren en zich vertalen in plannen en acties. Bij ons gaat het vooral om stedenbouw en infrastructuur. Beschermdelandschappen worden wel in plannen opgenomen, maar hoe je die kunt ontwikkelen of stimuleren, dat ontbreekt. Hier op de Kemmelberg is een veellagigheid van bescherming. Natuur en bos zijn beschermd, je

hebt het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog, de archeologie. Wie iets wil doen ziet door de bomen het bos niet meer. Er is geen integratie. We proberen via die gebiedsvisie meer integratie te krijgen.

De sleutelkwesties voor de toekomst zijn: hoe ga je om met onze steden, dorpen en de open ruimte in relatie met de grootstedelijke gebieden in de omgeving. Het mobiliteitsvraagstuk en het landschap als *lieu de mémoire*, beleving en het ecosysteem zijn bijzondere uitdagingen. In de landelijke gebieden zijn de gemeenten te klein geworden om een antwoord te bieden op de uitdagingen die er aan komen. Je zult dus naar een scenario toe moeten van fusie ofwel meer intergemeentelijke samenwerking. Van dat laatste ben ik geen voorstander. De blik van gemeentelijke politici gaat niet verder dan de gemeentelijke grenzen. En wat betreft het ecosysteem: dit type landschap kan de moderne landbouw niet verder aan. Dit is geen landschap voor grote percelen met alle erosie van dien. Er zal veel meer water gebufferd moeten worden. Hoe je dat economische en ecologische systeem op elkaar moet afstemmen dat is voorlopig voor mij nog een raadsel. Dat is voor mijn opvolgers zeker.”

GEERT DE BLUST & BAREND HAZELEGER

Literatuur

Labo S, Universiteit Gent, 2012. Gebiedsvisie Kemmelberg en Scherpenberg. Ontwerpbouwstenen voor een toekomstig landschap.

Gebiedsvisie Kemmelberg

De provincie West-Vlaanderen werkt al jaren aan een geïntegreerde beleidsaanpak voor het buitengebied. In de streek van de Westhoek en het Heuvelland focust de discussie zich op het frontzone-landschap. Op basis van ruimtelijke uitvoeringsplannen (bestemmingsplannen met stedenbouwkundige voorschriften) zijn de hoofdlijnen voor de inrichting en het beheer van deze streken bepaald. Dat geeft richting, maar is voor de provincie onvoldoende; er is nood aan meer integratie.

De provincie wil dit bereiken door een gebiedsvisie en gebiedsprogramma's op te stellen waarmee zij zelf, de lokale overheid en burgers via debat en concrete acties aan de verdere ruimtelijke ontwikkeling van de streek kunnen werken. De belangrijkste opgaven zijn:

- de verdere uitbouw van het provinciedomein de Kemmelberg;
- het uitwerken van een plan van aanpak voor bebouwing en voor mobiliteit in het buitengebied;
- het plannen en organiseren van het landschapsbeheer;
- het aanpakken van de water- en erosieproblematiek;
- het begeleiden van en samenwerken met bewoners rond ruimtelijke ingrepen en het ondersteunen van perspectiefrijke ontwikkelingen in de landbouw.

De openheid van het Heuvelland neemt af onder invloed van de toenemende uitbreiding van Europees beschermde natuurgebieden, landschapsbescherming vanuit een invloedrijke erfgoedsector (die van de Eerste Wereldoorlog) en verschuiving van functies van landbouw naar recreatie of wonen. Het landschapsbeeld raakt in toenemende mate gefragmenteerd. Met de gebiedsvisie wordt daarop gereageerd. Centraal daarbij staat de waardeanalyse die het ruimtelijk kader voor toekomstige programma's moet scheppen. De *visuele belevingswaarde* is sturend voor de manier waarop open en gesloten zones worden afgebakend. Het gaat om beeldbepalende elementen zoals de beboste heuvels, de verbindende heuvelrug en open valleien. De ruimtelijke kenmerken van het landschap, de *locuswaarden*, bijvoorbeeld beboste heuveltoppen met open plekken en bronzones, valleien met een netwerk van kleine landschapselementen, open landbouwvlaktes, concretiseren dit verder. De identiteitsdragers, de *cultuurwaarden*, zoals getuigenheuvels, verspreide *landmarks*, militaire begraafplaatsen, geven de fine-tuning. De *gebruikswaarden* ten slotte, het netwerk van functies als wonen, landbouw en horeca en de verschuivingen daarbinnen, geven inzicht in de huidige dynamieken.

Met deze waardeanalyse, bestaande beleidsvisies en de input van bewoners en actoren, is de landschapsstructuur voor

het gebied bepaald, is nagegaan hoe met bebouwing en nieuwe functies omgegaan kan worden en hoe de recreatieve ontsluiting van de Kemmelberg georganiseerd moet worden. Het resultaat zijn drie visiebouwstenen.

1. Met '*zones voor geslotenheid en openheid*' wordt de speelruimte voor ontwikkeling aangegeven. 'Kleinschalige landschappen' tussen bos en vallei bijvoorbeeld zijn erosiegevoelig en beperkt inzetbaar voor de landbouw. 'Kleinschalige woon- en werklandschappen' duiden gebieden met functieverhuizingen aan. Bijsturing en samenwerking met particulieren staat hier voorop. In '*zones voor openheid*' moeten de zichtlijnen van de bergen en de heuvelrug naar de omliggende valleien, gegarandeerd blijven.
2. Bebouwing wordt geregeld met ontwikkelingsmodellen '*geïntegreerde bebouwing*' en '*geëxposeerde bebouwing*'. Het eerste sluit aan bij de zones voor geslotenheid. Het tweede niet, waardoor bebouwing beeldbepalend is en bijsturing noodzakelijk wordt.
3. Voor de recreatieve ontsluiting wordt het evenwicht tussen kwalitatief onthaal van de bezoekers en vermindering van de overlast voor de bewoners bereikt door te werken met '*drie onthaalwegen*'. De gebiedsvisie integreert zo toekomstige ontwikkelingen in een coherent en gedragen landschapsbeeld. Op dit moment worden aangepaste beleidsinstrumenten ontwikkeld.